Dimény Haszmann Orsolya

VÉGH ANTAL EMLÉKEZETE

1. Az életrajz

Végh Antal (1811. március 21. – 1882. január 22.) honvéd főhadnagy, Alsócsernáton szülöttje, székely ezermester, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc neves háromszéki személyisége volt. Határőrkatona édesapja kilencévesen a kézdivásárhelyi katonaiskolába adta, ahol hamar kitűnt szorgalmával, éles eszével, kézügyességével. A 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején Gábor Áron és Turóczi Mózes oldalán kapcsolódott be az ágyúgyártásba. A kézdivásárhelyi műhelyben „az ágyúöntő cső mellett dolgozók művezetőjét" a korabeli iratok is említik. A forradalom leverése után tovább kamatoztatta tehetségét, a „kardból ekét kovácsolt", vízimalmot, szélmalmot, gőzgépet, cséplőgépet, vízvezetéket készített, sőt a Csernáton községhez tartozó Albis első vízvezetékét is ő készítette el.

Legismertebb és legfontosabb találmánya a Végh-féle vaseke, melyet csernátoni műhelyében ezerszámra gyártott. Vidékünkről ez az eke szorította ki az addig használt faekét. Az 1860–1890-es évek között nagyon sok erdélyi, moldvai és havasalföldi gazda igényelte ezt a könnyen kezelhető, fagerendelyes, vaskormánylemezes ekét. Háromszékről és a szomszédos Romániából évente 4–5 ezer darabra volt megrendelés. Elkészítette a váltóekét is, mely a hegyes-dombos vidékeken nagyon bevált. Gépgyárában 10–12 emberrel dolgozott. Munkáját fia, Végh Ignác folytatta.

Emlékét a leszármazottai mellett a község és a csernátoni Haszmann Pál Múzeum is őrzi, itt mellszobra is látható, melyet 1973-ban Gergely István kolozsvári szobrászművész készített. Az alsócsernátoni I–VIII. osztályos iskola 1990. január 10-től viseli Végh Antal nevét. Az alsócsernátoni temetőben található sírja a március 15-i emlékező ünnepségek egyik állomáshelye.[1] Idén a település Végh Antal születésének 200. évfordulóját ünnepelte.

2. Az elemzés célkitűzése

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idejéről számtalan történelmi, szépirodalmi, publicisztikai írás, visszaemlékezés, levéltári közlés látott napvilágot. A települések emlékműveken, emlékoszlopokon örökítették meg a hősök neveit, szobrokat emeltek, emléktáblákat avattak. A közösségek kijelölték azt a helyet, ahol emlékezni tudnak a sorsfordító történelmi eseményekre és az elődökre. Egyed Ákos szerint az erdélyi 1848 izgalmas kérdéseit a történészek már nagyon hosszú ideje előszeretettel kutatják, de a forradalom helytörténetére jóval kevesebb figyelmet fordítottak, pedig Erdély nagy múltú történeti tájai, valamint a vármegyék, székek és városok históriája nélkül a forradalom összképe hiányos, elnagyolt.[2]

Az alsócsernátoni Végh Antal szerepvállalását a forradalom és szabadságharc idején hiteles okiratok hiányában számtalan ellentmondás övezte, míg végül bizonyító adatok, korabeli iratok alapján kiegészült és egésszé vált az az élettörténet, amelyet a jelenlegi közvélemény többé-kevésbé ismer.

Csernáton közössége 2011. március 21-én emlékezett Végh Antal ágyúöntő főhadnagy, székely ezermester születésének 200 éves évfordulóján a Haszmann Pál Múzeumban és sírjánál, az alsócsernátoni temetőben. Ennek kapcsán gyűjtöttem egybe azokat az 1901 és 2011 között megjelent publicisztikai, történelmi és szépirodalmi írásokat, amelyek a Végh Antal-kultusz megszilárdulását elősegítették. Kutatásomban azt az utat próbálom végigkövetni, amelyet a Végh Antal-i történet bejárt, vizsgálom, hogyan vált a méltatlanul elfelejtett 1848-as hős nemcsak egy kis közösség jelesévé, hanem a történetírásunkban is számontartott személyiséggé. Célom az is, hogy a rá vonatkozó dokumentációt minél teljesebbé tegyem. Rávilágítok arra, hogy milyen emlékező, megemlékező stratégiákat alakít ki az egyén és a közösség kiemelkedő személyiségünk élettörténetének tudatos őrzésére és forgalmazására.

[1] Lásd HASZMANN Pál 1992, 10; SZŐTS Zsuzsa 2010, 32–33.

[2] EGYED Ákos 1979. (A kötet fülszövegében megfogalmazott gondolat.)

3. Egy gyűjtőbizottsági jegyzőkönyv

A Végh Antal személye körül kialakult helyi érdeklődést legkorábban az 1886. január elsején „megnyittatott" jegyzőkönyv dokumentálja, a *Végh Antal síremléke ügyében választott Gyűjtő Bizottság Jegyzőkönyve*, amelyet a leszármazottak 1974-ben a Haszmann Pál múzeumnak adományoztak.[3]

A jegyzőkönyv 1909. január 3-ig tartalmaz bejegyzéseket, kalligrafikus írással, pontos, részletes tájékoztatással. Amellett, hogy sok értékes adatot közöl Végh Antalról, tükrözi az akkori viszonyokat is az adott közösség életében. Pontos bejegyzéseket találunk az adakozókról, a különfél e közösségi, kulturális rendezvényekről, melyeket jótékony céllal, a síremlék felállítási költségeinek előteremtése végett rendeztek.[4]

A jegyzőkönyv első részében, 1887-ben Fekete András összefoglalja, hogyan jött létre a gyűjtőbizottság. Fekete András fellelkesült azon, hogy a község földművesei és iparosai támogatták: Végh Antal tiszteletére közösen állítsanak síremléket. A gyűjtőbizottság tizenöt taggal alakult. Az 1884-ben iktatott jegyzőkönyvet 1887-ben másolta be az idézett dokumentumba. A sírkő felállítása eltolódott 1899-re. Az utolsó bejegyzés 3. pontjában olvashatjuk, hogy 1899. április 11-én Alsó- és Felsőcsernáton közössége együtt ünnepelt „az 1848-iki törvények alkalmazásának és szembesítésének 50-éves évfordulójára Végh Antal sírjához való kivonulással, midőn a sírt a két község közössége emlékkővel megjelölte".

A fennmaradt pénzalapból idővel egy „nagyobbszerű emlék" felállítását tervezték, ezért 1909-ben megalapították a Végh Antal Társaságot. Láthatjuk, hogy a síremlékállítás ügye végül valóban egy egész közösséget mozgósított, emlékezésre alkalmas helyet jelölve ki számunkra. Az ereklyék, emlékművek a leghatározottabban képviselik az ilyen törekvést. Előremutatnak, és általuk a kollektív történelem és a személyes élettörténet is hosszabbá válik.[5]

A január 3-i utolsó jegyzőkönyv a falu története szempontjából is fontos adatot dokumentál. Először is megtudjuk, kik vannak jelen a gyűlésen, majd Fekete András négy pontba szedve ismerteti az elhangzottakat. Az első pontban megemlékeznek három elhunyt bizottsági társukról, közöttük van Végh Antal két fia, Károly és Ignác. Az ő helyükre új tagokat vesznek fel. A második pontból arról értesülhetünk, hogy 1906. május 25-én a közösség megünnepelte Magyarország ezeréves alkotmányos fennállásának évfordulóját. A második pont második felében foglaltak szerint a község képviselő-testületének díszküldöttsége a Végh Antal emlékére begyűlt pénzalapot „50 frttal (Egyszáz korona)" gyarapította, és kérték, hogy a gyűjtőbizottságba a község közjegyzőjét és főbíróját is válasszák be: „Egyben azon óhajának is kifejezést adott, hogy a gyűjtőbizottságba községünk közjegyzője és főbírája is választassék be: hogy így az egész község népe legyen képviselve a bizottságban s vegyen részt a Végh Antal emléke iránti hálás kegyelet óhajának lerovásában". A bejegyzésben lényegében az fogalmazódik meg, hogy ez egy, az egész közösség által felvállalt ügy, amelyben presztízsértékű, hogy ki képviseli a közösséget az adott bizottság tagjaként.

Az 1800-as évek végén még többen éltek a 48-as honvédek közül, a forradalom és szabadságharc akkor még az élő kollektív emlékezet része volt. Éltek még a szemtanúk, akik részesei voltak az eseményeknek, és ez is nagyban elősegítette, hogy a közösség felvállalhassa ezt az ügyet. Végh Antal végső nyughelye közadakozásból származó sírkővel való megjelölése közösségi teret, emlékezésre alkalmas zarándokhelyet hozott létre, amelyet nemzeti ünnepek megtartásakor is igénybe vesznek. Nemzeti nagyjaink sírhelyei fokozatosan nemzeti zarándokhelyekké váltak, ahol időről időre emlékezni lehet a jeles elődökre,[6] ezáltal ugyanis a saját személyes történet is legitimizálható. Ami az egyént „mi"-vé, közösséggé kovácsolja, az nem más, mint a közös tudás, mely közös szabályokra, értékekre, másfelől a közösen megélt múlt emlékeire támaszkodik.[7]

A jegyzőkönyv tartalmáról először 1971-ben, Kónya Ádám írt részletesen, a *Megyei Tükör*ben.[8] Az utóbbi időben Deák Ferenc a Dr. Szőcs Géza *Gábor Áron emlékezete*[9] című könyvében közölt egy rövid összefoglalót róla, majd foglalkozott vele a csernátoni és környékbeli temetkezési és halottas szokásokat kutató könyvében[10] is.

A jegyzőkönyv vezetője Fekete András gazdaember, aki a korabeli okiratok és publicisztikai írások tanúsága szerint részt vállalt a közösség közéleti ügyeiben, verseket és újságcikkeket is írt. Az 1970-es

[3] A 34 × 22 cm nagyságú, keménytáblájú füzet fedőlapján elmosódva olvasható a cím. Harminchat kézírásos oldalt tartalmaz. Bejegyzései az 1886. január 1. és 1909. január 3. közötti időszakot ölelik fel. Fekete András a 10. oldalra két 1884-es vonatkozású bejegyzést is bemásolt. A jegyzőkönyv számos fontos adatot tartalmaz a közösség életére vonatkozóan az adott időszakból. A tartalmilag és műfajilag is figyelemre méltó emlék kézirat Deák (Dezső) Terézia adománya, leltári száma 5269.

[4] DEÁK Ferenc Loránd 2009, 207–208.

[5] FEJŐS Zoltán 2003, 90.

[6] Uo., 210.

[7] ASSMANN, Jan 1999, 16.

[8] KÓNYA Ádám 1971a, 4–5.

[9] DEÁK Ferenc Loránd 2007, 35–36.

[10] DEÁK Ferenc Loránd 2009, 206–212.

évek elején került a csernátoni múzeum gyűjteményébe egy köteg 1800-as évekbeli okmány, olyan levéltári anyag, mely nagyobbrészt az alsócsernátoni református egyház iratanyagából szóródott szét. Ebből az iratanyagból került elő egy 1891. február 1-jén rendezett „Dalestély" jegyzőkönyve a bevételekről és kiadásokról. Fekete András nevével itt is találkozhatunk.[11] Kónya Ádám a *Megyei Tükör*ben *Kis település-lexikon, Csernáton* című cikkében említi Fekete Andrást mint a falu „népi literátorainak" egyikét: „a 48-as ágyúöntő ezermester, Végh Antal emlékét ébresztgető Fekete Andrással folytatódik [a sor], aki az általa alapított cserépgyár révén, az ekegyártó Végh Antallal együtt a falu iparosodásának harcosa is volt".[12] Két évvel később *Népi írástudó Bélafalván* című cikkében így ír róla: „Aztán ott van a csernátoni Fekete András. Gazdaember létére verseket, újságcikkeket írt a múlt század végén, s fogalmazási készségén középiskolás tanulók ámultak el a közelmúltban. A '48-as ágyúöntő Végh Antal emlékére létrehozott társaság jegyzőkönyve pedig a népi írásbeliségnek értékes jegyzéke".[13]

Máshol is kiemelte Fekete András érdemét a Végh Antal-emlékezet ébren tartása ügyében: „a mellőzés miatt egyre inkább megkeseredő, magába forduló Végh Antal halálát követően létrehozta ezt a földészekből és iparosokból álló bizottságot, majd társaságot, amelynek minden jel szerint tulajdonképpeni éltetője volt. Másodszor, hogy számos értékes adatot rögzített… Harmadszor pedig érdemes felfigyelni a nem mindennapi íráskészségre".[14] Cserey Zoltán és Binder Pál a *Háromszék* hasábjain sorozatban közölt, Alsócsernátonról szóló írásának harmadik részében így említi: „Fekete András csernátoni földész íráskészségével tűnt ki, a korabeli sajtóban több írását, versét közölték. Végh Antal emlékének a felelevenítése terén a legtöbbet ő tett".[15] Fekete András a cserépgyára körüli pénzügyi bonyodalmak miatt 1914. február 11-én öngyilkos lett. Akkor a *Brassói Lapok*ban is megemlékeztek róla, ahol egy verset is közöltek, amellyel „az adósságai elől halálba menekült ember... bucsuzott a világtól".[16]

4. Végh Antal a családi-lokális és a történeti emlékezetben

Sok ellentmondás merül fel Végh Antal nevének „elhallgatása" kapcsán, de tény, hogy neve a Háromszék 1848–49-es önvédelmével foglalkozó korai történelmi, szépirodalmi munkákból kimaradt. Ezért értékelődik fel Fekete András szerepe is, akinek konok, szívós, kitartó munkája nélkül talán nem maradt volna meg az utókor emlékezetében Végh Antal személye.

Ami a családot illeti, 1901-ben Pálmay József-féle a következőképpen ír Végh Antalról és testvéréről: „Az újabb nemzedékből felemlítendők: Végh Ábrahám, ki 1848/49-ben mint honvéd százados küzdötte végig szabadságharczunkat. Végh Antal, ki 1848/48-ben mint főhadnagy az ágyuk öntésénél Gábor Áronnak jobb keze vala, később a közönséges vaseke létesitője Háromszéken".[17] Tudjuk, hogy Pálmay a könyvében szereplő családok tagjaitól bekérte az adatokat. A Végh Antal leszármazottjával folyatott beszélgetés alapján Pálmayt a Végh Antal unokája, Végh Mihály[18] tájékoztatta a Végh családról.

Nem meglepő, hogy Pálmay könyvében a fent idézettek jelentek meg. Kérdés, hogy az elkövetkező évtizedekben miért nem figyelt fel senki erre a bejegyzésre, vagy ha igen, miért nem tulajdonított fontosságot tartalmának, miért kellett hatvan év ahhoz, hogy a hiányzó bizonyító adatok előkerüljenek. A 19. század utolsó harmadában és a 19. század végén született történeti munkákból teljesen kimaradt a neve. Kővári László és Jakab Elek szemtanúk történeti munkájukba személyes élményeiket is beleszőtték, ezek mellett a történetírás Nagy Sándor, Kuszkó István, Szentkatolnai Bakk Endre munkáit is számon tartja.[19] Haszmann Pál a következőket jegyezte meg egyik 1848-as csernátoni vonatkozású eseményekről szóló írásában: „Önzetlen, áldozatos munkálkodásáról a 48-as forradalom háromszéki krónikása, Nagy Sándor is megfeledkezett, s így az akkori eseményeket tárgyaló könyvek, tanulmányok sem tesznek említést róla".[20]

Kónya Ádám szerint Végh Antalnak hét gyermeke volt,[21] a Pálmay-féle családfán azonban csak

[11] HASZMANN Pál 1995a, 6–7.
[12] KÓNYA Ádám 1969a.
[13] KÓNYA Ádám 1971a.
[14] Uo., 4.
[15] CSEREY Zoltán – BINDER Pál 1993.
[16] A *Brassói Lapok* gyászverse: „Ha meghalok, ne sirjatok / Nem kell engem siratni / Fejfámra is ezt a négy sort / Kell majd reá iratni. / Itt pihen egy szerencsétlen / Kit a balsors üldözött / Ki csak akkor lett boldoggá / Mikor ide költözött. / Sirhalmomra ráhajolva / Szomoru fűz jelezze / Hogy siromban sok bánat van / Mélyen alá temetve". A cikk megjegyzi, hogy a 61 éves ember temetése a község lakóinak nagy részvételével zajlott, ez bizonyítja, hogy megbecsült, köztiszteletben álló személy volt.
[17] PÁLMAY József 1901, 471.
[18] Végh Mihály nevével találkozunk a már idézett gyűjtőbizottsági jegyzőkönyvben, az 1909-es utolsó bejegyzésben, amikor az elhunyt tagok pótlásáról is találunk egy határozatot: „Czell József elnök helyét Vitályos Pál körjegyző megválasztása által tölti be, Végh Károly és Ignácz (Végh Antal két fia) társasági tagok helyére pedig beválasztja Bujdossy Ferencet és Végh Mihályt".
[19] SÜLI Attila 2009, 441.
[20] HASZMANN Pál 1990, 4.
[21] Ezt bizonyítja Alsócsernátoni özv. Végh Antalné, szül. Fazakas Mária gyászjelentője is, ahol Károly, Sára, Mária, Sámuel, Ignácz, Teréz és István nevű gyermekei vannak felsorolva. A gyászjelentőből a Haszmann Pál Múzeum és a Végh család leszármazottjai is őriznek példányokat.

négyük van feltüntetve, és az ükunokával folytatott interjú rávilágított további hiányosságokra is, például az egyik fiúgyermeknek, Végh Ignácznak a már említett Mihály fia mellett volt egy Vilma nevű lánya is.[22] Az ő gyermeke, Dezső Andor[23] a Fekete András nyomdokaiba lépve mindent megmozgatott annak érdekében, hogy dédapja méltó helyére kerüljön a történetírásban.

Dezső Andor, a dédunoka, 1972-ben hunyt el Csernátonban. Lánya, Dénes Vilma nyugalmazott tanítónő ma is őriz egy kis kockáslapú noteszt – mint mondja, nemrég került elő – édesapja bejegyzéseivel. Abban nagyrészt egészségével kapcsolatos problémáiról, jogi ügyeiről találunk bejegyzéseket, de végigforgatva a kis füzetet, akad néhány fontos beírás, amely a Végh Antal körül kialakult kultusz megértéséhez értékes adatokkal szolgál. Újságcikk-hivatkozások, újságírók, történészek nevei sorjáznak, akikkel Dezső Andor kapcsolatot ápolt Végh Antal emlékének ébren tartása ügyében.[24] A családi emlékezet úgy őrzi alakját, mint aki megszállottan kutakodott, kereste azokat a személyeket, történészeket, újságírókat, akik a Fekete András által megfogalmazott állításokat hitelesítenék, és ennek során Végh Antal végre megkapná méltó helyét az ágyúöntők sorában, Gábor Áron és Turóczi Mózes oldalán.

Az ügy előmozdításában nagy szerepe volt a sajtónak, azon keresztül sokat tett Kónya Ádám tanár, művelődéstörténész, akinek újságcikkei az 1960-as évek végéről és a 70-es évek elejéről nagyban hozzájárultak Végh Antal ágyúöntő szerepének elismertetésében. Ugyanakkor ki kell emelni id. Haszmann Pál tanító, múzeumalapító szerepét is, aki már az 1930–40-es években segített Dezső Andornak a nagy elődd el kapcsolatos kutatásokban, és a születendő múzeum intézményének arculatalakításánál nagyon fontosnak tartotta egy olyan gyűjteménycsoport és kiállítás létrehozását is, amely a község és a vidék művelődéstörténeti életét, nagyjait és a jeles történelmi események Csernátonra vonatkozó adatait mutatja be. Id. Haszmann Pál jó kapcsolatot ápolt újságírókkal, történészekkel, és folyamatosan gyűjtötte a község és a vidék szellemi és tárgyi emlékeit. Dezső Andorhoz ő kísérte el Bözödi Györgyöt,[25] akinek döntő szerepe van Végh Antal ágyúöntésnél játszott szerepének hitelesítésében – a Végh Antal személyével kapcsolatos első tudományos értékelést tőle ismerjük, erre hivatkozik Kónya Ádám is fent idézett publicisztikai írásában: „Az ágyúöntő műhelyben, vagyis »az Ágyú öntő Cső mellett« dolgozók művezetője Végh Antal, mellette két öntő és mintázó segédet találunk, valamint tíz munkást, így összesen 13 személy foglalkozott magával az ágyúk öntésével".[26]

Végh Antal neve így kerül be a szakmai köztudatba. Az 1972-ben megjelenő *Kézdivásárhely* című kiadványban[27] lábjegyzetben, fényképével együtt közlik újra a Bözödi György kutatási eredményét. Két helyen Egyed Ákos is említi nevét az 1979-ben megjelent *Háromszék 1848–1849* című könyvében. A kézdivásárhelyi ágyúöntés kérdésében a következőket írja: „… Itt Turóczi mellett Végh Antal és Dummel Ferdinánd is tevékenykedett." Hátrább így fogalmaz: „Segítették Gábor Áront olyan mesterek is, mint Dummel Ferdinánd, Végh Antal, Pais Antal és mások, főleg a szerelőmunkában…"[28] Ha itt nincs is kiemelve Végh Antal úgy, ahogy azt Fekete András szerette volna, az, hogy neve bekerült e munkába, nagyon fontos eredmény volt. Egyed Ákos a könyv harmadik, bővített kiadásában már Végh Antal portréjával és „Végh Antal, Gábor Áron munkatársa" képaláírással is kiegészítette munkáját.[29] Másik könyvében,[30] a Turóczi Mózes ágyúöntésben vállalt szerepe körüli ellentmondások kapcsán ismét olvasható Végh Antal neve: „Turóczi – vallomása szerint – Kézdivásárhelyt a saját rézöntő műhelye udvarán olvasztókemencét épített, s itt Dummel Ferdinánd és Végh Antal segítségével megöntötték »az első kicsin 2 fontos ágyút tiszta ágyúmasszából«, amelyet kifúrtak. Ezt Sepsiszentgyörgyre küldték, ahol átadták Gábor Áronnak, aki látva ezt az ágyút, felhagyott a sepsiszentgyörgyi harangöntőnél folytatott kísérleteivel".[31]

Végh Antal személyével Haszmann Pál is foglalkozott ezt követően az *Alutá*ban,[32] illetve a *Csernátoni Füzetek* több számában[33] tett közzé Végh Antalra vonatkozó adatokat. Zágoni Jenő a gyűjtőbizottság jegyzőkönyvére alapozva írt Végh Antalról szócikket,[34] melyet felhasználnak 2011-ben a *Nagyjaink*[35] című kiadványban is. A *Csernáton írásban és képekben*[36] című rövid falutörténetben természetesen szintén olvashatunk Végh Antalról.

[22] Erre is bizonyítékul szolgál a gyászjelentő, hiszen abban a következőt olvashatjuk: Végh Ignácz, neje Kupán Éva, s gyermekeik.
[23] Dezső Andor testvérei: László, Judit és Klára, aki korán elhunyt.
[24] A bejegyzéseket lásd alább.
[25] Haszmann Pál elbeszélése alapján.
[26] BÖZÖDI György 1969, 153.
[27] SZENTKATOLNAI BAKK Endre 1972.
[28] EGYED Ákos 1979, 145, 190.
[29] EGYED Ákos 2008, 160, 204.
[30] EGYED Ákos 2010, 430.
[31] Uo.
[32] HASZMANN Pál 1983, 237–241.
[33] HASZMANN Pál 1993a, 1993b, 1993c, 1994, 1995b, 1999.
[34] ZÁGONI Jenő 2004, 387.
[35] SZŐTS Zsuzsa 2010, 32–33.
[36] DIMÉNY HASZMANN Orsolya – HASZMANN Pál (szerk.) 2007, 14–15.

5. Végh Antal csernátoni kultusza és az 1960–70-es évek helyi sajtója

A regionális napilap, a *Megyei Tükör* 1973-as és 1974-es lapszámait azzal a feltevéssel lapoztam végig, hogy az alsócsernátoni múzeum születésének időszakából olyan írásokra bukkanok, melyek Végh Antal nevét is említik id. Haszmann Pál kezdeményezésével összhangban. A témával kapcsolatosan a feltevést igazoló több utalást is találtam. Következő lépésben átnéztem a *Megyei Tükör* 1977-től megjelenő mellékletének, a *Fórum*nak a példányait, majd további publicisztikai anyagot is.[37] Egyik újságcikk[38] más jellegű írásokhoz vezetett el, így történelmi tárgyú elemzésekben és szépirodalmi adaptációkban is rábukkantam Végh Antal alakjára.

Időrendben az első újságcikk, amelyben utalást találtam Végh Antalra, egy, a kor ideológiáját tükröző írás, mely a csernátoni termelőszövetkezetről szól. A kutatás szempontjából az a mondat a fontos, amelyben Végh Antal neve előfordul, éspedig 1969 márciusában Fülöp Ernő, az *Előre* riportere Csernátonban járva fontosnak tartotta lejegyezni, hogy: „A falubeliek büszkék arra, hogy a Gábor Áron oldalán harcoló Végh Antal főhadnagy ugyancsak földijük".[39] Erre az újságcikkre Dezső Andor hivatkozott is a fent említett kis noteszében. Elképzelhető, hogy személyesen is találkozott az idézett újságíróval, aki talán éppen tőle értesült a főhadnagyról.

Következő hivatkozás, melyre szintén a notesz egyik lapján bukkantam, Kónya Ádám egyik, 1969-es újságcikke.[40] Tartalma alapján Kónya Ádám ekkor már ismerte a Fekete András által írt jegyzőkönyvet. Dénes Vilma visszaemlékezései szerint nagyon sokszor járt a házukban, édesapja is gyakran felkereste, együtt próbálták a méltatlanul elfelejtett Végh Antal nevét visszahozni a köztudatba.

A cikk bevezetőjében ezt olvashatjuk: „Gábor Áronra emlékezvén, lehetetlen nem tisztelegnünk soros társai emléke előtt, kinek neve nem vált ugyan a háromszéki önvédelmi harc zászlajává, de munkájuk, véráldozatuk éppoly értékes volt, mint a legendás ágyúöntőé. Ezek közül elsőnek Végh Antal neve jegyzendő ide, aki a legutóbbi kutatások beszédes bizonyítékai alapján megérdemelné a »Csernátoni Gábor Áron« nevet. Élete, életműve alaposabb kutatásra érdemes, hogy ne csupán falujabeli leszármazottai őrizzék megszállottan emlékét, s kérjék konokul, hogy a köztudat Gábor Áron és társai – fogalombővítés erejéig kiigazíttassék – legyen példája közkincs, akárcsak a nagy kortársáé".[41] A cikk idézi Nádasi Jánosnak a *Magyar Polgár*ban 1881-ben megjelent írását, az *Egy öreg székely gépész* címűt.[42] Kónya Ádám elemzése szerint az „eddigi ismereteink alapján romantikus túlzónak, esetleg éppenséggel elfogultnak tartanók az egykori cikkírót, ha a legújabban előkerült fizetési jegyzék nem igazolná, hogy a kézdivásárhelyi ágyúgyár ágyúcsőmintázó és öntő részlegén Végh Antal neve szerepel legelsőnek a legmagasabb (hiányzik az újság egy darabja a befűzés miatt) fizetéssel, tehát részlegvezető volt".[43]

1969-ben Kónya Ádám a témában újabb írást is közölt, *Egy kép históriája* címmel, melyben a következőket olvashatjuk: „Egy csernátoni ünnepély kellős közepén,[44] mintha csak Szilágyi Zsolt Mikese elevenedett volna meg, hozzám lépett és megszólított az odavalósi Dezső Andor bátyánk. Első hallásra csaknem hihetetlennek tűnő elbeszélése nyomán kezdtem nyomozgatni dédapjának, ama ágyúöntő Végh Antalnak megrendítő históriáját, melynek igaz voltára végül Bözödi György egyik kutatáseredménye tette rá a hitelesség pecsétjét. Közben előkerült Végh Antal képe is, melyet 1864-ben, röviddel halála előtt rajzolt le unokája, Végh Mihály, egy Kézdivásárhelyen őrzött képről".[45] A cikkre Dezső Andor noteszében is találtam hivatkozást, és a fénykép történetét is hallottam már Dénes Vilmától. A beszélgetés során előkerült a családi levelesláda, ahol őrzi a Végh Mihály által lerajzolt Végh Antal-portrénak egy fotómásolatát is. Mint meséli, az eredeti rajzról maga Kónya Ádám készítette a felvételt, és a rajzot elvitte magával.[46] Dénes Vilma, édesapja elbeszélése nyomán, úgy emlékszik a történetre, hogy Végh Mihály egyetlen fényképet őrzött Végh Antalról, és mivel nagyon szépen tudott rajzolni, megörökítette azt.[47] Édesapja annak idején mesélt nekik egy

[37] Id. Haszmann Pál és Haszmann Pálné Cseh Ida összegyűjtötték azokat az újságcikkeket, amelyek Csernátonnal, illetve a múzeummal kapcsolatosan íródtak.

[38] KÓNYA Ádám 1971a.

[39] FÜLÖP Ernő 1969, 1.

[40] KÓNYA Ádám 1969b.

[41] Uo.

[42] NÁDASI János 1881. Ezt az újságcikket is bemásolta Fekete András abba a bizonyos gyűjtőbizottsági naplóba, amelyet a Végh Antal síremlékének ügyében hoztak létre. Ugyancsak a gyűjtőbizottsági jegyzőkönyvben olvashatjuk a Fekete András által írt, a *Nemere*ben megjelent Végh Antal-nekrológot is. (FEKETE András 1882.) Ugyanitt még egy másik hírlapi cikket is idéz, melyet ő maga írt, és a hivatkozás szerint a *Székelyföld* 1898. évi 29. számában jelent meg.

[43] KÓNYA Ádám 1969b.

[44] Kónya Ádám egyik írásából kiderül, hogy Dezső Andorral 1969 februárjában az Ika-vár javára rendezett előadás után ismerkedett meg Csernátonban.

[45] KÓNYA Ádám 1969a.

[46] Kónya Ádám is elkészítette Végh Antal portréját e fénykép alapján.

[47] „Fia, Mihály a Mikó-kollégiumban rajzkészségével tűnt ki. Életét a közeli Dálnok jegyzőjeként élte le. Ám éppen rajztudásával egyengette az utat nagyapja, az ágyúöntő Végh Antal földi képmásának megismeréséhez." (CSEREY Zoltán – BINDER Pál 1993.)

Turóczi Mózessel készült közös fényképről is, amelyet azonban Dénes Vilma sosem látott.[48]

A következő újságcikk, melyre a noteszben ugyancsak hivatkozást találtunk, szintén Kónya Ádám írása, *Végh Antal-emlékek nyomában* címmel.[49] Ez visszautal az 1969-ben megjelent, *Végh Antal (1811–1882)* című írásra, mely után Végh Antallal kapcsolatos leveleket juttatott el a múzeumba egy zágoni lakos.[50] „A két levél váratlan előbukkanása feljogosít arra, hogy további írásos emlékekre számítsunk Végh Antal személyével kapcsolatosan" – írja Kónya Ádám –, és cikkében egy felhívást is megfogalmaz, hogy bárki, aki őriz a csernátoni ágyúöntőről bármilyen adatot, jelentkezzen nála.

Dezső Andor noteszének következő hivatkozása Magyari Lajos *A szobrok beszélni fognak* című, gondolatébresztő írása.[51] Az 1970-es években Háromszéken több köztéri szobrot állítottak, és Magyari Lajos ezek jelentőségéről ír. Ebben a lendületben született meg a Végh Antal-mellszobor is, Gergely István szobrászművész alkotásaként. A szobrot 1974-ben állították fel a csernátoni múzeum parkjában, szemben a már álló Bod Péter-mellszoborral.

A notesz bejegyzéseit követve a következő hivatkozás a Kónya Ádám már idézett 1971-es, *Népi írástudók Bélafalván* című írása, majd a *Megyei Tükör* egy 1971-es cikkét említi, mely április 1-jén jelent meg, *Egy verses füzet 1872* címmel. További bejegyzések és hivatkozások a noteszben: „Bözödi György: Gábor Áron 1849-ben, tanulmány az Aluta című folyóirat I. kötet 143–167, 153. oldal"; „Albert Sándor – Brassói Lapok főszerkesztője – Táncsics Mihály könyve, Életpályám 1848–49"; „Incze László kézdivásárhelyi múzeum igazgatója"; „1971. május 30. Ika-vár – vasárnap Kónya Ádám mint régi nagy emberről tett említést Végh Antal 1848–1849-beli ágyúöntő tüzér főhadnagyról. Végh Antal a kézdivásárhelyi ágyúöntő üzem műszaki fővezetője volt, mostanig mellőzve, hogy mért, azt ezután kell keresni"; „Bözödi György úrral találkoztam[52] Sepsiszentgyörgy levéltárán. Elbeszélgettünk Végh Antal ágyúöntő ősapánk ügyéről. Azt mondja, most már több adat van róla a kezükben, nem sok idő múlva meg fogja írni, örvend, hogy az akció ennyire előhaladt. Árvay úrral[53] elbeszélgettünk az Emléktábla tételéről és a sírkő rendezéséről, újságcikkről"; „Dali Sándor[54], a Megyei Tükör főszerkesztője"; „Magyari úrral megtárgyaltunk a Végh Antal nagy ősünk ügyét szintén"; „Sylvester Lajossal akik jönnek, megnézik a sírfeliratát, odáig ne javítsunk rajta. – Foglalkoznak az emléktábla ügyével".

Az utóbbi bejegyzésekből elsősorban azt látjuk, kikkel tartott kapcsolatot Dezső Andor, kik azok a személyek, akik a Végh Antal-kultusz 20. századi alakulásában nagy szerepet játszottak. Ezek között találunk újságírót, történészt, művészettörténészt, szerkesztőt. Bejegyzéseiben Bözödi György, Albert Sándor, Árvay József, Incze László, Magyari Lajos, Dali Sándor, Sylvester Lajos nevével találkozunk. Az eddigiekhez képest újdonság az emléktábla kérdése. A családi emlékezet erre vonatkozólag annyit őriz, hogy Dezső Andor akkoriban tervezte a szülőház falára egy emléktábla elhelyezését, ez a bejegyzésekben kétszer is szerepel.

A *Megyei Tükör* hasábjain Kónya Ádám tollából 1971-ben megjelent elemzés[55] részletes összefoglalót nyújt a Végh Antal-üggyel kapcsolatos addigi ismeretekről, bemutatja a nagyközönségnek az 1884-ben nyitott gyűjtőbizottsági jegyzőkönyvet. Azt megelőzően bevezetőjében három tematikát jár körül: 1. a saját kutatásait, eredményeit teszi közzé, 2. „De miért maradt ismeretlen Végh Antal?" és 3. „Mi a Fekete András érdeme?"[56] Kónya Ádám olyan történelmi, szépirodalmi munkákra is rávilágít, amelyekben Végh Antal neve felbukkan. Ehhez hasonló, nagyobb horderejű elemzés a későbbiekben nem készült. „Ez a kéziratos füzet egy síremlékgyűjtő bizottság emléktársasággá alakuló, tucatnyi csernátoni földész és iparos 48-as hagyományápoló tevékenységének mozzanatait örökítette meg. Éppen ezért értékes több szempontból is"[57] – fogalmazta meg Kónya Ádám. Írásából megtudjuk, hogy a jegyzőkönyv a nagyközönség előtt ismeretlen volt addig, de az is bizonyítást nyer, hogy szakmai, írói körökben többeknek tudomása volt róla. Továbbá: „Dezső Andor csernátoni lakosnak köszönhető, hogy a becses írásos emléket féltve megőrizte, mint Végh Antal ükunokája, s egyben a jegyzőkönyvet vezető Fekete Andrásnak, felesége révén, rokona". Végh Antal szépirodalmi megjelentéseit illetően elsőként Földi Istvánt említi, aki

[48] A kézdivásárhelyi ágyúöntők 1892-es, Sipos Károly-féle ismert csoportképén pedig már nyilván nem is szerepelhetett. (Vö. *TL, 1893*, 4–5.)

[49] KÓNYA Ádám 1970.

[50] A levelek másolatát a Haszmann Pál Múzeum állandó kiállításában láthatják az érdeklődők.

[51] MAGYARI Lajos 1970.

[52] Nem ír pontos dátumot, a bejegyzések nem ugyanazon a noteszlapon, de sorban követik egymást, a keletkezés éve az előző bejegyzés nyomán bizonyára 1971.

[53] Árvay József nyelvészre, a sepsiszentgyörgyi állami levéltár akkori igazgatója.

[54] Újságíró, színházigazgató, Szovátán született 1930. június 29-én, 2010. november 21-én hunyt el Sepsiszentgyörgyön. Dezső Andor bejegyzi azt is, hogy 1968-tól 1974-ig volt a sepsiszentgyörgyi *Megyei Tükör* főszerkesztője.

[55] KÓNYA Ádám 1971.

[56] Uo.

[57] Uo.

az 1943-ban megjelent *Gábor Áron* című színdarabjában szerepelteti Végh Antalt: ez az első szépirodalmi feldolgozás, ahol a nevével találkozunk. Salamon (írói nevén Sombori) Sándor Gábor Áronról szóló színpadi krónikája viszont csak az átdolgozott változatban említi meg Végh Antal nevét.[58]

Érdekes körülményt jelez Kónya Ádám: „Őszintén megvallom, bármennyire is hitelesnek és elhihetőnek tűntek a Jegyzőkönyvben foglaltak, ismeretlenségük bizonyos kételyt támasztott.[59] A kéziratos füzetet nehezen fogadták el mint hiteles dokumentumot. Szubjektivitással, túlzásokkal „vádolták", annak ellenére, hogy ebben a kéziratos munkában több helyen találunk közjegyzői pecséttel hitelesített oldalakat. Kónya Ádám, míg nem talált megerősítő bizonyítékokat, maga is kétkedéssel tekintett a füzet tartalmának hitelességére. „Hogy a magam kétkedését eloszlassam, nyakamba vettem a lábam" – írja. Elment Salamon Sándorhoz, aki „meglepődve fogadta a hírt, be is építette a Végh Antal nevét az éppen előadásra váró Gábor Áronjába. Egyben azonban attól óvott, nehogy csupán valami helyileg felfújt túlzásról legyen szó". Salamon hozzáállása sokatmondó: beépíti ugyan a színdarabjába, de kételkedik. Ő maga két évtizeden keresztül foglalkozott a Gábor Áron-témával, és közben nem találkozott Végh Antal nevével, noha bizonyítottan tudunk két, nyomtatásban is megjelent szövegről, amelyben szerepel mint ágyúöntő főhadnagy. Bözödi György szerint, amikor felvetődik, hogy a 48-as hagyományokért lelkesülő Orbán Balázs sem említi nevét,[60] „közrejátszhatott egy nagyobb hiba: a többé-kevésbé szándékos elhallgatás".[61] Ahol mégis megjelent a neve: a jegyzőkönyvben hivatkozott újságcikkek, Pálmay 1901-es családtörténeti munkája, Földi István 1943-as színműve. Egyértelműen Kónya Ádám érdeme, hogy Végh Antal nevét végül Salamon Sándor is belefoglalja színdarabjába.[62]

Egy másik, a szak- és a szépirodalom határán álló munka, melyben a szerző szintén megemlíti Végh Antalt, Máthé Jánosnak a *Lesz ágyú!* című történelmi írása:[63] „Új ágyúk születnek. ...A kézdivásárhelyi műhelyekben hozzáértő, jól begyakorolt, az ezermesterség leleményességével minden nehézséget legyőző munkatársak dolgoztak: márkosfalvi Bodola Lajos bányamérnök és csernátoni Végh Antal főhadnagy, mindketten Gábor Áron társai és a tüzérség szervezési kisegítői".

6. A Végh Antal-kultusz szakmai fedezetű megszilárdulása

Kónya Ádám összegző írásának nagyon fontos részletére térünk. Kiemelkedő székely gazdaságtörténészünk, Imreh István rendkívül érdekesnek tartotta a gyűjtőbizottság ügyét és annak jegyzőkönyvét önmagában is. Ő fogalmazta meg, hogy hitelesítő bizonyítékok után kell kutatni. Kónya Ádám így kereste fel Árvay Józsefet is, aki számára ismerős volt a Végh-féle eke. Majd Bözödi Györgyöt látogatta meg Marosvásárhelyen: „felderült arccal közölte velem – írja Kónya –, hogy valóban, az ágyúcsőmintázó- és öntőrészlegnél, tucatnyi ember nevének élén a Végh Antal neve áll legelöl a lajstromban",[64] megmutatva az akkor még kiadatlan fizetési jegyzéket. Kónya Ádám a kezébe került levelek közül kiemel egyet, melyet Végh Antal egyik unokája, Végh Sámuel fia, Végh Samu zilahi főgimnáziumi tanár írt Dezső Andornak. A levél bizonyítja, hogy a család őrizte Végh Antal emlékét, a jegyzőkönyv is ismert volt számukra – mint írja, másolata van róla –, de az is világossá válik, hogy rossz tapasztalatok miatt fél, az anyag illetéktelen kezekbe kerülhet. Az 1943-ban[65] íródott levélrészlet így szól: „Fekete Andrásnak a nagyapámról írott feljegyzéseit tartalmazó könyve az én kezemben is járt. Annak nagy részét lemásoltam, s a másolatot hitelesítette Szabó T. Attila, jelenleg kolozsvári egyetemi tanár... Nagyon sok a lelkiismeretlen firkász, aki olcsó kenyérkeresetképpen iparszerűleg űzi a könyvírást: jó lesz tartózkodni velük szemben" – inti óvatosságra Dezső Andort. Egy másik levélben pedig azt fogalmazza meg, hogy a könyvből kimásolt részletet pár éve elküldte egy kolozsvári lapnak, de még csak szerkesztői üzenetre sem méltatták.[66]

A fentiek alapján megállapítható, hogy a komolyabb kultuszt alapozó kutató és elemző munka 1971-ben lezárult. A későbbiekben már tényként kezelik a Végh Antallal kapcsolatos adatokat, és szócikkekben, újságcikkekben, elemzésekben használják azokat is, amelyeket a Fekete András-féle jegyzőkönyv őrzött meg. Fekete András azzal, hogy a kortársak számára bizonyításképpen bemásolta a Végh Antal életét egyes részleteiben alaposan bemutató újságcikkeket a gyűjtőbizottság jegyzőkönyvébe, valójában Végh Antal életrajzán dolgozott, mely a későbbiekben nem számottevő, ám mérvadó adatokkal egészült ki. Ezek egy része az utódok emlékezetében

[58] A színdarab egyfelvonásos, első változata 1948-ban jelent meg (SOMBORI Sándor 1948).

[59] KÓNYA Ádám 1971a.

[60] Végh Antal neve kimaradt az 1800-as évek végén született forrásmunkákból is.

[61] Kónya Ádám írása alapján, aki felidézi a Bözödi Györggyel folytatott beszélgetését. (KÓNYA Ádám 1971a.)

[62] A két színműrészletet lásd a *Függelék*ben.

[63] MÁTHÉ János 1973, 5. A *Megyei Tükör* sorozatban közölte.

[64] Uo.

[65] Földi István *Gábor Áron* című színdarabja éppen 1943-ban jelent meg. A levélrészlet alátámasztani tűnik, hogy Földi ismerte a jegyzőkönyv anyagát.

[66] KÓNYA Ádám 1971b, 4.

megőrzött, Végh Antalról szóló történet, néhány pedig levéltári bejegyzés, amely hitelesítette a kéziratos jegyzőkönyv kijelentését, miszerint Végh Antal a Gábor Áron és Turóczi Mózes oldalán valóban fontos szerepet töltött be az ágyúk öntésénél. Fekete András a gyűjtőbizottság jegyzőkönyvét két idézettel kezdi, majd a „Ki volt Végh Antal?" kérdésre válaszol: „csupán két hírlapi czikket sikerült megszerezhetnem. De ugy hiszem, hogy az olvasó ezekből bő felvilágositást nyerhet arról, hogy »Ki volt Végh Antal?« és egy nálamnál képzettebb embernek konnyü lesz azoknak alapján megirni a Szent öreg életrajzát".[67] A cikk bemásolása után ismét megerősíti szándékát, mely szerint: „A fentieket azért láttam szükségesnek elmondani a Szent öreg jellemzésére, hogy mentől jobban meg legyen világítva az ő egyénisége azon czélból, hogy ha majd egy ahoz értő ember rászánja magát, hogy megirja az ő életrajzát, ezen munkájához anyagot szolgáltassak. 1886. január 1-én, Fekete András gy. b. jegyző".[68]

Fekete Andrásnak tehát jól meghatározott célja volt a bejegyzéseivel, tudatosan szerkesztette a jegyzőkönyvet, és azzal, hogy korabeli újságcikkeket másol be hivatkozással együtt, hitelesíteni kívánta az általa „szent öregnek" nevezett Végh Antal cselekedeteit.

7. Az emlékezés lokális intézménye

1973-ban nyitotta meg kapuját a község múzeuma, amely kezdettől felvállalta Végh Antal emlékének őrzését is. A kezdeti évek sajtóanyaga bizonyítja, hogy Végh Antal emlékének megőrzésében a frissen alakult közművelődési intézmény kulcsfontosságú szerepet kapott. A közgyűjteménybebe került Végh-hagyaték az állandó kiállításba épül, és már 1974-ben szobrot emelnek a tiszteletére. 1990-ben az alsócsernátoni iskola felvette Végh Antal nevét.

Helyi, regionális, országos romániai magyar, de anyaországi sajtóorgánumok – a *Megyei Tükör* és melléklete, a *Fórum*, az *Utunk*, *A Hét*, a *Dolgozó Nő*, a *SZIM Hírlap*, az *Előre*, a *Napló*, a *Háromszék* és az *Erdélyi Napló* – hasábjain megjelent Végh Antal neve. 1973-ban a múzeum megnyitásáról ezt olvashatjuk a *Megyei Tükör*ben: „Mert igaz az, hogy értő szemnek első pillantásra is sokat mondnak Csernáton meglévő barokk, reneszánsz építészeti emlékei, az épségben vagy félig-meddig épen álló kúriák, s az is igaz, hogy Bod Péter vagy Végh Antal nevét minden olvasottabb ember ismeri Csernátonon kívül is, de nem lehet ugyanezt elmondani a község néprajzi hagyományairól... A falu szellemtörténetét bemutató terem leírásánál hosszabban is elidőzhetnénk, de hadd említsük csupán ezúttal a Végh Antal-emlékeknek szánt vitrint és falrészt... Csernátonban a Végh Antal-kultusz a Bod Péterével vetekszik, ha ugyan felül nem múlja azt. A falon az ágyúöntőt és ezermestert ábrázoló plakett, egy kis asztalon sikerült szobrocska: Végh Antal kissé Gábor Áron-i tartásban, egy újonnan elkészült ágyú mellett. A különbség annyi mindössze, hogy Gábor Áront általában tiszti ruhájában szokás ábrázolni, a kis szobrocska ágyúöntője itt bőrkötényben álldogál".[69] Magyari Lajos a múzeumalapítás kapcsán írt cikkében bemutatja többek között a kiállítás azon termét, ahol a község nagy szülöttjének állítanak emléket. Ő úgy ír már Végh Antalról, mint akit ismernek Csernátonon kívül is.

Szintén egy 1973-as írás említi negyvennyolcas ágyúöntőként, az *Utunk*ban: „A múzeum egyik kis termében Csernátonnak és környékének neves szülötteire emlékezik a falu. Bod Péter nevét ma minden csernátoni ismeri, a negyvennyolcas ágyúöntő Végh Antal emlékét is híven őrzi a kis szoba".[70]

„Milyen hát a csernátoni ember? Úgy igyekezett mindég, hogy 4, 5, 6 gyermek közül egy legalább magasabb iskolába járjon. Ezért került ki olyan sok tanult ember Bod Péter, Végh Antal népéből, neveltek itt katonát, papot, bírót, tanárt, tudóst, jól emlékezik, s jó, hogy önérzetesen emlékezik erre két Csernáton népe" – írja ugyancsak az *Utunk*, 1975-ben.[71]

Végh Antal, ahogy a későbbiekben is látni lehet, gyakran szerepel Gábor Áron mellett, mint ágyúöntő társa, jelezve a Végh Antal-kultusz kikristályosodását: „Helyet kaptak a község művelődéstörténetének nagyjai: Bod Péter 18. századi irodalomtörténet-író, Pánczél Dániel a Magyar Mercurius szerkesztője, Mikes leveles könyvének első értékelője, Csernátoni Cseh Lajos, híres múlt századbeli publicista és közéleti ember, Cseh Károly balneológus szakíró és az ezermester Végh Antal, Gábor Áron ágyúöntő társa".[72]

Sylvester Lajos szerint: „nincs leltárba foglalva az az igyekezet, amely ennek az immár más kontinenseken is jó hírbe hozott tájmúzeumnak időben messziről, térben távolról összegyűjtött anyagát, a pipaszurkálótól, piszkavastól a gőzgépig idehozta, egy közösség kollektív emlékeinek heve, célratörő gondolata, amely Bod Péterék, Csernátony Cseh Lajosék, Végh Antalék szellemi hagyatékát, az ezer meg ezer névtelen kéz faragta, festette, szőtte, varrta, ácsolta, kalapálta eszköz, szerszám utóéletét itt biztosítja".[73] Ezt a cikket két évvel később, 1980-ban átvette a *Napló* is.[74]

[67] *Végh Antal Jegyzőkönyv,* 1.
[68] Uo., 5.
[69] MAGYARI Lajos 1973, 4.
[70] KOVÁCS Nemere 1973, 7.
[71] CZEGŐ Zoltán 1975, 3.
[72] BIHARI Mária 1978, 13.
[73] SYLVESTER Lajos 1978, 15.
[74] A *Napló* Veszprém megyei lap, az 1980. június 21-i számában közölte újra Sylvester Lajos *Széncinkék a korsóban* című írását, a 6. oldalon.

„Először is azt mondanám el, mit tartalmaz az alapkiállítás. Ez áll egy történelmi részből, amely a község területén feltárt régészeti anyagot foglalja magában, egy művelődéstörténeti részből, amely Csernáton nagy szülötteinek, Bod Péternek, Végh Antalnak, Csernátony Cseh Lajosnak és Pánczél Dánielnek állít emléket" – írja a *SZIM Hírlap* 1980-ban.[75]

„A múzeum alapkiállítását bemutató termekben nézelődöm. Csernáton hagyományainak emlékei között időzik el a tekintetem. Azokon a tárgyi emlékeken, amelyek Bod Péter, Végh Antal és a község más hírneves szülöttjei életművét, jelentőségét szemléltetik" – írja az *Előre* ugyanebben az évben.[76]

„A csernátoni tájmúzeum egyik félreeső sarkában egy fészer némi védelmet is nyújtó fedele alatt gyűlnek az állandó és szabadtéri mezőgazdasági gépkiállítás darabajai… Végh Antalnak, mint megtudjuk, egész kis gépgyára volt, így szorította ki a Végh-féle vaseke a környéken akkor még honos faekéket. Ma ebből is mutatóban találni" – írja 1981-ben a *Megyei Tükör*.[77]

Czegő Zoltán 1983-ban a múzeum fennállásának tízéves évfordulóján készített számvetésében már említi az 1974-ben felállított Végh Antal-mellszobrot is: „Gergely István elkészítette a kertben látható két szobrot, Bod Péterét meg a Végh Antalét... Nézzük a gyűjtemény részlegeit, mennyire gazdagodott a múzeum, s mennyivel lettünk mi is gazdagabbak a gyűjteménnyel, mint voltunk tíz évvel ezelőtt! ...Bod Péter, Végh Antal, Végh Ignác... és mások életművének tárgyi bemutatása."[78]

„A község nagyjaihoz fűződő eredeti nyomtatványok, festmények, írásos dokumentumok és használati tárgyak művelődéstörténeti jelentőségűek. ...a mezőgazdasági szerszámgépeket gyártó Végh Ignácot, Fekete András publicistát és Végh Antalt, az ezermester-feltalálót hozzák életközelségbe a páratlan értékű dokumentumok" – írja ekkor az *Előre* is.[79]

„A művelődéstörténeti rész Csernáton nagy szülöttjét mutatja be: Bod Pétert, a 18. századi tudóst, Pánczél Dánielt, a folyóirat szerkesztőt, Mikes Leveleskönyvének első értékelőjét, Csernátoni Cseh Lajos híres múlt századi publicistát, közéleti embert, Cseh Károly balneológus szakírót és az ezermester Végh Antalt" – ismerteti 1985-ben *A Hét*.[80]

1990-ben a *Háromszék* március 15-i ünnepi lapszámában jelent meg Haszmann Pál írása, melyben a csernátoni negyvennyolcasoknak állít emléket. A Végh Antalról szóló íráshoz részben a gyűjtőbizottsági jegyzőkönyvet használta forrásanyagként. A cikk végén ő is megfogalmazza véleményét Végh Antal méltatlan háttérbe szorítása, elhallgatása kapcsán: „Elhallgatását, visszahúzódását nem is annyira a megtorlástól, a számonkéréstől való félelem okozta, hanem inkább a rá jellemző szerénység[81], a népére ránehezedő korszak kilátástalansága. Nem véletlenül véste rá fali szerszámos szekrényére a kiegyezés évét. Faluja közéleti dolgaitól azonban nem zárkózik el".[82]

8. Végh Antal írott és tárgyi emlékei a közgyűjteményben

A múzeum megnyitása előtti években az alapító id. Haszmann Pál szorgalmazására elkezdték gyűjteni a vidékünk mezőgazdasági múltjával kapcsolatos tárgyi és szellemi kincset. Így az 1970-es évekre igen gazdag és értékes anyagot sikerült összegyűjteni, megmenteni a pusztulástól. E tárgyak egyik érdekessége, hogy többet közülük helybeliek, környékbeliek készítettek, gyártottak vagy tökéletesítettek. 1973-ban sikerült két példányt azonosítani a híres Végh-féle vasekéből is, amelyek ma már a gyűjteményben találhatóak.

Emellett a múzeum emlékszobájában gazdag szellemi és tárgyi anyaggal ismerkedhet meg a látogató. A gyűjteménybe került Végh Antal szerszámos szekrénykéje, melyre a kiegyezés dátumát véste fel, a Végh család levelesládájából származó okmányok – mindezeket Kónya Ádám gyűjtötte a családtól – a Végh-eke pecsétnyomójával és Végh Ábrahám honvéd százados levelesládájával együtt. Szintén a múzeumi gyűjtemény része Végh Ignácz két dicsérő oklevele, melyeket a Sepsiszentgyörgyön kiállított ekéivel nyert. Ezeket az okmányokat Haszmann Pál gyűjtötte az 1970-es évek elején Dezső Juliannától, aki tudatosan ajánlotta fel a múzeumnak, mert már

[75] VASVÁRI Éva 1980, 8.
[76] MÁTYÁS Árpád 1980, 2.
[77] BOGDÁN László 1981, 2–3.
[78] CZEGŐ Zoltán 1983, 3.
[79] CSIRE Gabriella 1983, 2.
[80] FENYŐKÚTI István 1985, 4.
[81] „Szerénysége gyakran kerül előtérbe a korabeli sajtóanyagban, Fekete András írásaiban is. Ezt a családi hagyomány is egy szép történettel őrzi. Az ükunoka visszaemlékszik arra, amikor gyerekkorukban édesapjuk elvitte Albisba, az eredeti csorgóhoz. Akkor mesélte el nekik, miért szerelt Végh Antal vízvezetéket Albisba. A szájhagyomány szerint legénykorában egy áldozócsütörtökön elment Albisba majálisra. Sok lány akart vele szórakozni, de neki megakadt a szeme egy egyszerű lányon, aki szomorúan sétált egyedül a Pázsinton. Megsajnálta, megszólította. Megtudta tőle, hogy teljesen árva, szülei elhaltak, és Fazakas Máriának hívják. Először sajnálat volt, később szerelemmé alakult, és elvette feleségül. Ennek emlékére készítette el Albis vízvezetékét, faragott vályúkkal vezette be a vizet a faluba. Ahol járt, mindig valami emléket hagyott. ...Facsöveken vezette szabadeséssel a forrásoktól az állatok itatására szolgáló vályúkig, végig a falu főutcáján" – mesélte Dénes Vilma. (HASZMANN Pál 1990, 4.)
[82] Uo.

megszűnt az a családi hagyomány, amely ezeket ereklyeként oltalmazta. Mivel a közösség már 1899-ben felvállalta a Végh Antal-síremlék elkészítését, értelemszerű, hogy Végh Antal hagyatéka az egész közösségé. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a család felajánlotta megőrzés céljából ezeket a tárgyakat. A múzeum egy helyen, a közösség számára is elérhető módon őrzi ezt az írott és tárgyi emlékanyagot. A generációváltással bekövetkező mentalitásváltást is jelzi, hogy a családtól egy intézmény veszi át a családi ereklyék megőrzését. A Végh Antal-i hagyatékot bemutató szobában Baróthy Ádám szobrászművész emléktáblája művészi aspektusból egészíti ki a látottakat.

A fényképeket, okleveleket, gyászjelentőket, a különböző tárgyakat és írott dokumentumokat ma már emléktárgyakként kezeljük, múzeumi gyűjteménybe kerülve funkcióváltáson mentek át, történetiséget hordoznak magukban.

A Végh Antal-hagyaték napjainkban is gyarapodik, hiszen a születésének 200. évfordulójára rendezett emlékünnepségen ükunokája, Dénes Vilma felajánlott egy ércüstöt a múzeum számára, amelyet a családi hagyomány szerint Végh Antal az ágyúöntésnél használt.

Emlékét 2008-tól a mezőkövesdi Mezőgazdasági Gépmúzeum is őrzi. A *X. Jubileumi gépésztalálkozó* központi témája *A faekétől a vasekéig – a talajművelő eszközök reneszánsza* volt abban az évben. Ekkor a gépmúzeum állandó kiállítása a történelmi Magyarország első ekegyártójának, Végh Antalnak emléket állító plakettel gyarapodott. Az emléket a Csernátoni Népfőiskola műhelyében faragták, és a mezőkövesdi konferencián Haszmann Pál ismertette a község nagy szülöttjének munkásságát.

Végh Antal emlékét őrzi 1990-től a csernátoni I–VIII. osztályos iskola is. A hivatalos névadó ünnepséget 1993. május 28-án tartották, de az intézmény már 1990. január 1-jétől használta Végh Antal nevét. Az ünnepség forgatókönyve hasonló volt a március 15-i ünnepségekéhez, Végh Antal sírjánál koszorúzással zárult. Az eseményre meghívták az iskola egykori igazgatóit, a temetőben pedig megkoszorúzták id. Haszmann Pál sírját is, aki szintén igazgatója volt az iskolának.[83]

A dolgozat elején jeleztem, hogy Végh Antal születésének 200 éves évfordulója kapcsán kezdtem el kutatni a róla megjelent írások után, hogy kultusza kialakulásának folyamatát felvázoljam. Összegzésképpen felsorolnám azokat a fordulópontokat, amelyek Végh Antal személyét a névtelenségből kiemelték, és példaként állították a közösség elé. Első az 1899. év, amikor közadakozásból felállították sírkövét az alsócsernátoni temetőben; második az 1969-ben megjelent Bözödi György-tanulmány a „hitelesítő" adattal, mely az addigi bizonytalan és kétséges adatokat megerősítette; a harmadik 1973, a csernátoni múzeum alapítási éve; a negyedik 1990, az iskola névadó ünnepsége; az ötödik 2011, a Végh Antal születésének 200. évfordulójához kapcsolódó emlékünnepség.

[83] Az iskola névadásával kapcsolatosan a *Háromszék* napilap egy évvel később, 1994. március 17-én közölt írást, Tompa Ernő tollából. Ez a megemlékezés már felsorolja valamennyi fontosabb dátumot, eseményt, amely mai ismereteink szerint Végh Antal életéhez kapcsolható, így a cikk akár egy kis életrajzként is olvasható.

Függelék

Végh Antal alakja Földi Istvánnál

„V. felvonás.

Második jelenet.

TURÓCZY: ... Mennyetek, híjátok Végh Anti bácsit, hogy mondjam meg, hogy osszon bé a munkahelyre. (Egy gyermek el, hozza Végh Antalt. Fiatal, erős ember, felgyűrt ingujban jön.)

Harmadik jelenet.

Gyermekekkel bejön Végh Antal.

TURÓCZY: Végh uram, azt akarom mondani, hogy hajnalra a hat ágyú parádéson kellene álljon a kapú előtt met jő a Mester s úgy szeretném, örvendezzen neki.

VÉGH: Megleszen csak valami baj van... (óvatosan int)

TURÓCZY: Mi a baj?

VÉGH: (félre húzódik és Turóczy is odamegy)

TURÓCZY: No, csak nem hajtott ránk Heydte a dragonyosokkal?

VÉGH: Az éppen nem, de nekem nem tetszik, hogy naplemente óta fúrt a kapú előtt ácsorog egy fekete fátyolos dáma.

TURÓCZY: Miféle?

VÉGH: Egy asszony. Valami finom, úriasszony. Itt járkál, nézeget, s úgy látom, mintha valakit várna.

TURÓCZY: Most, éccaka, is látta?

VÉGH: Most is.

TURÓCZY: Hívja bé. Mennyen s mondja meg, hogy itt engedélyem nélkül nem szabad járni.

VÉGH: (El.)

TURÓCZY: (Töpreng) Lehet, császári kém… Lehet Gábor Áront akarja meggyilkolni... Hm... hm... Asszonyoktól sok minden kitelik.

Negyedik jelenet.

Végh és az asszony. Jönnek. A nő fekete ruhában, sűrű fekete fátyolosan van öltözve. [...]

Ötödik jelenet.

Háttérben szekérzörgés, majd hirtelen megjelenik Gábor Áron. Honvéd őrnagyi ruha van rajta. Turóczy, Végh eléje sietnek, a nő felemeli a fátyolt s valamit bevesz egy fehér papírból.

TURÓCZY: Isten hozott kedves társam! Áron… (Forgatja) Milyen jól áll ez a gunya. Isten segedelme kísérjen az előléptetésben…

VÉGH: (Feszesen.) Őrnagy úr... A jó Isten segítse..."[84]

Végh Antal alakja Salamon Sándornál:

„5. kép vége:

GÁBOR Á. Követ úr, egy pillanatra… Aki a csatába indul, csak azt tudja, hogy elindul. Visszatér-e valaha, nem tudja senki sem, ezért legyenek tanúi, midőn végakaratomat kinyilvánítom… Ha győznénk, de én nem térhetnék vissza, Turóczi s Vég Antal törjék össze az ágyúöntő mintákat, olvasszák be az ágyúcsöveket, öntsék vissza haranggá, rézüstté… Öntsenek vasekét, boronát, lőpor helyett őröljenek kenyérgabonát… Ez az én testamentumom…

A katona riadót fúj, kürtjén megcsillan a hajnali világosság. (Függöny)"[85]

Dimény Haszmann Orsolya – Haszmann Pál Múzeum, Csernáton 326., RO-527070; haszmannorsi@yahoo.com

Kéziratos források

Végh Antal Jegyzőkönyv = *Végh Antal siremléke ügyében választott Gyüjtő Bizottság Jegyzőkönyve, Megnyittatott 1886. január 1-én*, Haszmann Pál Múzeum, ltsz. 5269

Irodalom

TL, 1893 = *1848–49. Történelmi Lapok, II, Kolozsvár, 1893.*

*

ASSMANN, Jan
1999 *A kulturális emlékezet*, Atlantisz, Budapest.

BIHARI Mária
1978 Építésekre serkentő hajlék, *Dolgozó nő*, 1978/8, 13.

BOGDÁN László
1981 (hadházi:) Lencserosta, cséphadaró, tüzes masina..., *Megyei Tükör*, 1981. április 18.

BÖZÖDI György
1969 Gábor Áron 1849-ben, *Aluta,* I, 143–167.
1999 Gábor Áron 1849-ben – részlet, *Csernátoni Füzetek*, 22–23, 3.

CZEGŐ Zoltán
1975 Milyen hát a csernátoni ember? *Utunk*, 1975/36, 3.
1983 „Mindenki arrébb tett valamit", *Megyei Tükör*, 1983. május 4.

CSEREY Zoltán – BINDER Pál
1993 Alsócsernáton (2), *Háromszék,* 1993. május 1.

CSIRE Gabriella
1983 A Csernátoni Tájmúzeumban, *Előre*, 1983. január 13.

DEÁK Ferenc Loránd
2007 „Hol sírjaink domborulnak…" A csernátoni Végh Antal ágyúöntő mester emlékezete az utókorban, in: Dr. Szőcs Géza (szerk.): *Gábor Áron emlékezete,* Kézdivásárhely, 35–36.

[84] FÖLDI István 1943, 46–47.

[85] SOMBORI Sándor 1970, 84.

2009 *Temetkezési és halottas szokások Csernátonban és környékén*, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.
DIMÉNY HASZMANN Orsolya – HASZMANN Pál (szerk.)
2007 *Csernáton írásban és képekben*, Charta Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 14–15.
EGYED Ákos
1979 *Háromszék 1848–1849*, Kriterion, Bukarest.
2008 *Háromszék 1848–1849. Forradalom, szabadságharc* (Harmadik, bővített kiadás), Charta Kiadó, Sepsiszentgyörgy.
2009 Háromszék Párisa, in: *Háromszék a szabadságharcban* (szerk. Kocsis Károly és Szőts Zsuzsanna), Cova-Print Nyomda, Sepsiszentgyörgy, 6–12.
2010 *Erdély 1848–1849*, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.
FEJŐS Zoltán
2003 *Tárgyfordítások*, Gondolat, Budapest.
FEKETE András
1882 Végh Antal, Székely naturalista, meghalt, *Nemere*, 1882. január 22.
FENYŐKÚTI István
1985 Kapuállítók, *A Hét*, 1985. február 14., 4.
FÖLDI István
1943 *Gábor Áron* (Színmű 6 képben), Jókai Nyomda, Sepsiszentgyörgy.
FÜLÖP Ernő
1969 Csernátoni tél, *Előre*, XXIII, 1969. március 5.
HASZMANN Pál
1983 A csernátoni múzeumrészleg mezőgazdasági szerszám- és gépkiállítása, *Aluta*, XIV–XV, Kovászna Megyei Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 237–241.
1990 Valóság és legenda, *Háromszék*, 1990. március 15.
1992 Valóság és legenda, *Csernátoni Füzetek*, 4, 10.
1993a Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc eseményei Csernáton községben, *Csernátoni Füzetek*, 6, 2–3.
1993b Végh Antal uramék idézése, *Csernátoni Füzetek*, 6, 4.
1993c Golyó és lőpor, Cseh Imre, *Csernátoni Füzetek*, 6, 5.
1995a Százéves a működő szín, *Csernátoni Füzetek*, 14, 6–7.
1995b Március 15-e megünneplése 1895-ben, *Csernátoni Füzetek*, 12, 3.
KÓNYA Ádám
1969a Egy kép históriája, *Megyei Tükör,* 1969. szeptember 6.
1969b Végh Antal (1811–1882), *Megyei Tükör*, 1969. július 5.
1970 Végh Antal-emlékek nyomában, *Megyei Tükör*, 1970. április 4.
1971a A csernátoni Végh Antal Társaság jegyzőkönyve, *Megyei Tükör*, 1971. augusztus 8.
1971b Népi írástudó Bélafalván, *Falvak Dolgozó Népe*, 1971/6, 2.
KOVÁCS Nemere
1973 A csernátoni példa, *Utunk*, 1973/28, 6–7.
MAGYARI Lajos
1970 A szobrok beszélni fognak, *Megyei Tükör*, 1970. október 25.
1973 Csernátoni Múzeum, *Megyei Tükör*, 1973. február 25.
MÁTHÉ János
1973 „Lesz ágyú!" (28.) *Megyei Tükör*, 1973. június 16.
MÁTYÁS Árpád
1980 Csernátoni múzeumnézés, *Előre*, 1980. május 20.
NÁDASI János
1881 Egy öreg székely gépész, *Magyar Polgár*, 1881. szeptember 22.
PÁLMAY József
1901 *Háromszék vármegye nemes családjai,* Jókai-Nyomda-Részvény-Társulat, Sepsiszentgyörgy.
SOMBORI Sándor
1948 *Gábor Áron* (Egyfelfonásos történeti jelenet), Sepsiszentgyörgy.
1970 *Gábor Áron* (Színpadi krónika hat képben), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
SÜLI Attila
2009 A nemzetőrség és a Kossuth-lovagok" szervezése Háromszéken, 1848, *Acta Siculica 2009*, 441–460.
SYLVESTER Lajos
1978 Széncinkék a korsóban, *Fórum*, 1978. július 15.
SZENTKATOLNAI BAKK Endre
1972 A kézdivásárhelyi arzenál, in: *Kézdivásárhely* (szerk. Sylvester Lajos és Incze László), Kovászna megye szocialista művelődési és nevelésügyi bizottsága, Sepsiszentgyörgy, 23–28.
SZŐTS Zsuzsa
2010 *Nagyjaink. Háromszék jeles szülöttei* (szerk. Szőts Zsuzsa), Cova-Print Nyomda, Sepsiszentgyörgy.
TOMPA Ernő
1994 Az előttünk járók – Egy iskola névadója, *Háromszék*, 1994. március 17.
VASVÁRI Éva
1980 Életfa, felfelé nyíló tulipán…, *SZIM Hírlap*, 1980. szeptember 29., 8.
ZÁGONI Jenő
2004 *Válogatott írások. Honismeret, egyháztörténelem, életrajzok*, Budapest, 387–388.

Memoria lui Antal Végh

(Rezumat)

La data de 21 martie 2011 comunitatea din Cernat a comemorat în Muzeul „Haszmann Pál" şi la mormântul din cimitirul din Cernatul de Jos aniversarea a 200 de ani de la naşterea locotenentului major turnător de tunuri şi inventator secui Antal Végh (1811-1882). Cu această ocazie am adunat izvoarele istorice şi literare publicate între 1901 şi 2011, care au contribuit la consolidarea cultului lui Antal Végh. Lucrarea încearcă să urmărească biografia lui şi analizează modul în care eroul paşoptist uitat pe nedrept a devenit nu numai o personalitate de marcă a unei mici comunităţi, ci şi o personalitate istorică. Scopul este de a releva ce strategii de evocare şi comemorare se folosesc spre a consacra valoarea unor personalităţi în folosul comunităţii.

Antal Végh's memory

(Abstract)

On 21th of March 2011 the community of Csernáton village (Cernat, Cvasna County) commemorated at the "Haszmann Pál" Museum and at the grave from the cemetery of Alsócsernáton (Cernatul de Jos, Covasna County) the 200th anniversary of birth of the first lieutenant Antal Végh (1811–1882), gun-founder and Székely inventor. With this occasion I collected those literary sources that have contributed to the consolidation of Antal Végh's cult. In this paper I try to follow his biography, to analyze the way in which the unfairly forgotten hero of the Hungarian Independence War of 1848–1849 becomes not only an eminent personality of a small community but also a significant historical figure. The aim is to reveal those evocation and commemorating strategies when a community use the memory of a significant personality for its benefit.

1. ábra Végh Mihálynak a nagyapjáról, fénykép után készített rajza, melyet a leszármazottak őriznek

2. ábra Kónya Ádám által rajzolt portré Végh Antalról

3. ábra Végh Antal-emlékplakett (Baróthy Ádám szobrászművész alkotása)

4. ábra Végh Antal mellszobra a Haszmann Pál Múzeum parkjában (Gergely István kolozsvári szobrászművész alkotása)

5. ábra A jegyzőkönyv borítója

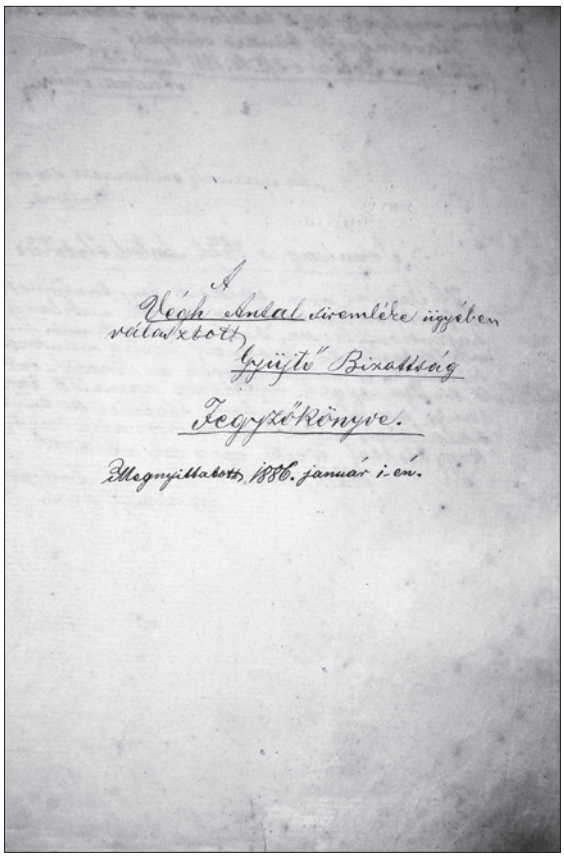

6. ábra A jegyzőkönyv első oldala

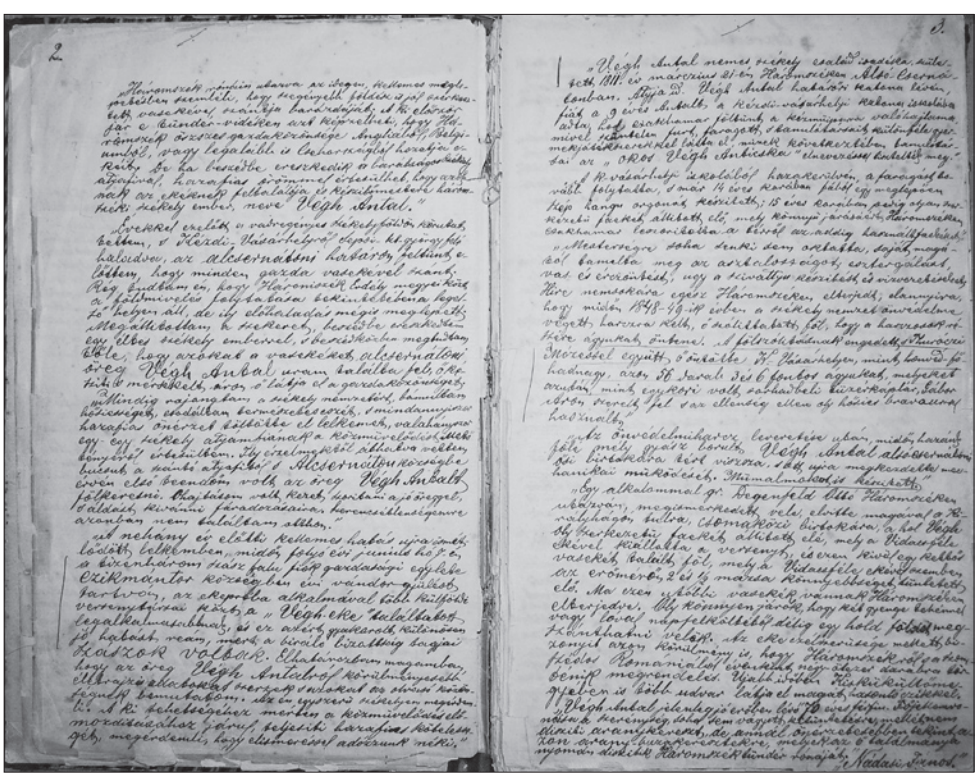

7. ábra „Végh Antal nemes székely családi ivadéka, született, 1811. év március 21-én Háromszéken Alsó-Csernátonban…”

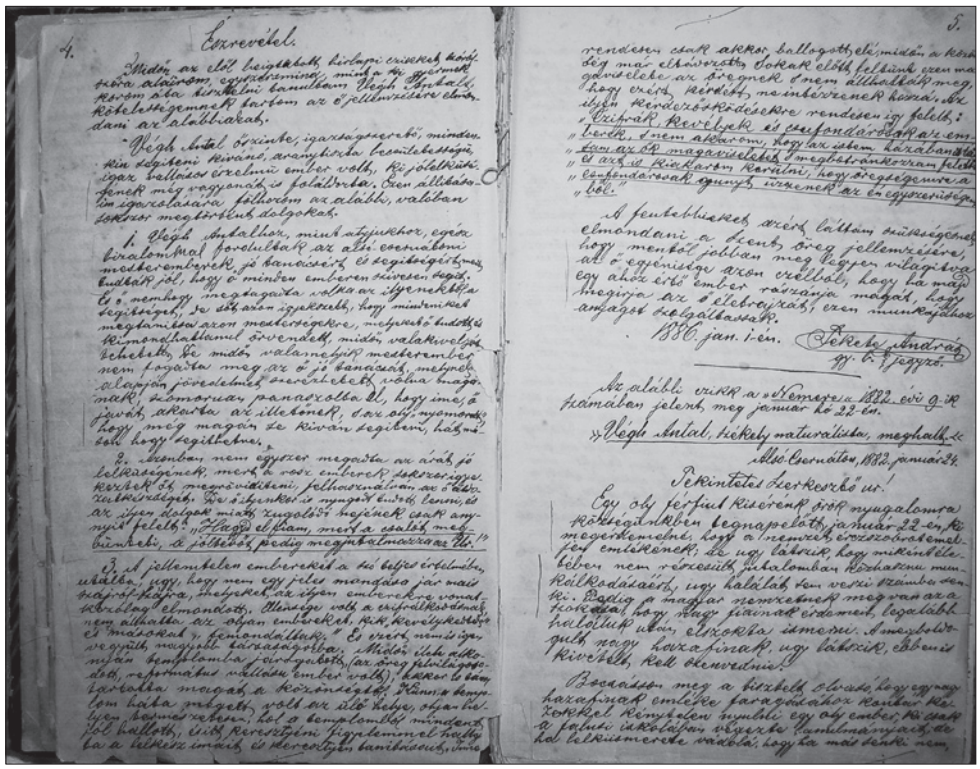

8. ábra „Végh Antal őszinte, igazságszerető, mindenkin segiteni kívánó, aranytiszta becsületességü, igaz vallásos érzelmü ember volt…”

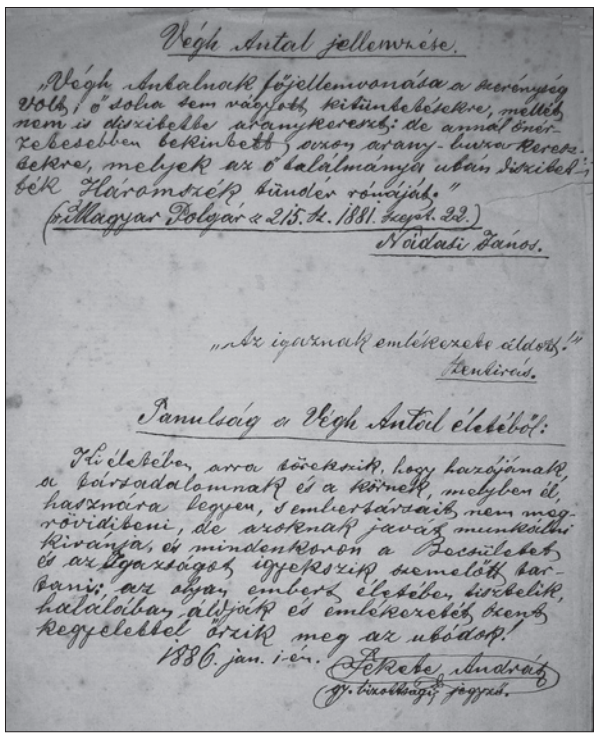

9. ábra „Végh Antalnak főjellemvonása a szerénység volt, ő soha sem vágyott kitüntetésekre…”

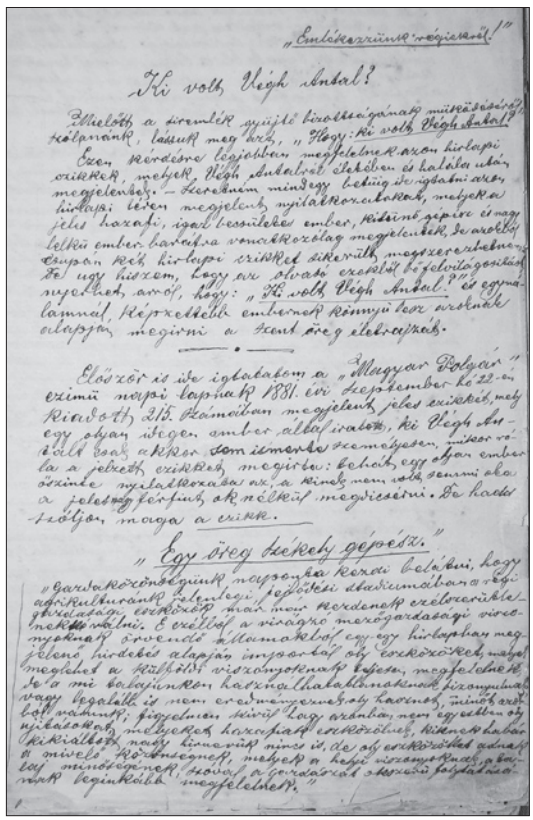

10. ábra „Ki volt Végh Antal? Ezen kérdésre legjobban megfelelnek azon hirlapi czikkek, melyek Végh Antalról életében és halála után megjelentek…”

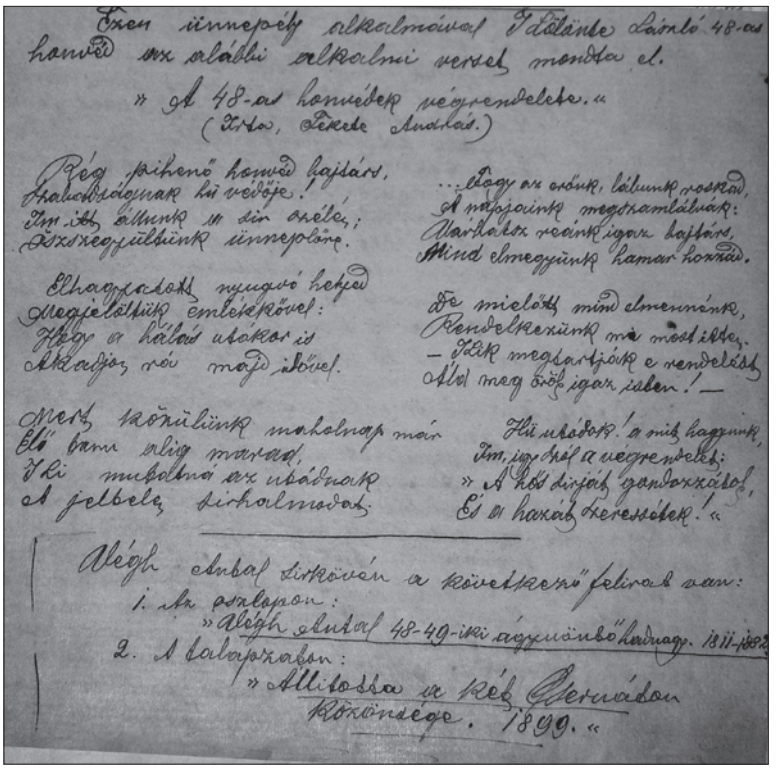

Ezen ünnepély alkalmával I Lőlönte László 48-as honvéd az alábbi alkalmi verset mondta el.

» A 48-as honvédek végrendelete. «
(Irta, Fekete András.)

Rég pihenő honvéd bajtárs,
Szabadságnak hü védője!
Im itt állunk a sír szélén;
Összegyültünk ünneplőre.

Elhagyatott nyugvó hetyed
Megjelöltük emlékkővel:
Hogy a hálás utókor is
Akadjon rá majd idővel.

Mert közülünk maholnap már
Elő tanu alig marad,
I Li mutatná az utódnak
A jelbelen sirhalmodat.

...Hogy az erőnk, lábunk roskad,
A napjaink megszamlálvák:
Várhatsz reánk igaz bajtárs,
Mind elmegyünk hamar hozzád.

De mielőtt mind elmennénk,
Rendelkezünk mi most itten,
— Ilik megtartják e rendelést
Áld meg örök igaz isten! —

Hü utódok! a mit hagyunk,
Im, igy szól a végrendelet:
» A hős sirját gondozzátok,
És a hazát szeressétek! «

Végh Antal sirkövén a következő felirat van:
1. Az oszlopon:
» Végh Antal 48-49-iki ágyuöntő hadnagy. 1811-1882
2. A talapzaton:
» Állitotta a két Csernáton
Közönsége. 1899. «

11. ábra Síremlékét 1899. május 11-én közadakozásból állítatta Alsó- és Felsőcsernáton közössége. Fekete András alkalmi verse az emlékünnepségen hangzott el

12. ábra A Végh család ősi nemesi címere

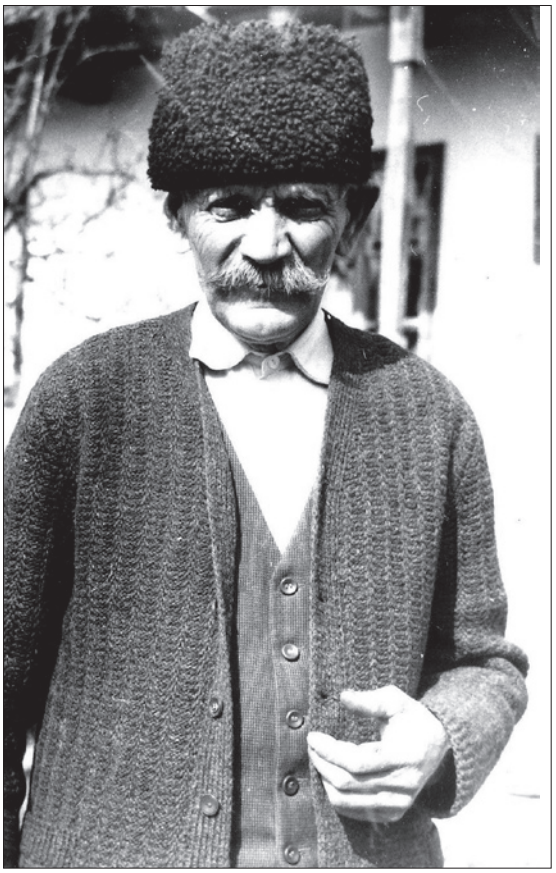

13. ábra Dezső Andor, Végh Antal dédunokája

14. ábra Végh Antal szerszámos ládája a kiegyezés dátumával, a csernátoni múzeum gyűjteményében

15. ábra Végh Antal vasekéje a múzeum gyűjteményében

16. ábra Koszorúzás Végh Antal sírjánál az iskola névadó ünnepsége alkalmából

17. ábra Az iskola névadó ünnepsége alkalmából megkoszorúzták id. Haszmann Pál, az iskola egykori igazgatójának sírját is, aki sokat tett Végh Antal emlékezetének ébren tartásáért

18. ábra Dénes Vilma nyugalmazott tanítónő, Végh Antal ükunokája a kommunizmus éveiben is közvetítette tanítványai felé a nagy elődd szellemiségét

19. ábra Végh Antal sírja a március 15-i emlékünnepségek egyik színtere

20. ábra 2011. március 21., születésének 200 éves évfordulója

21. ábra Az ünnepségen az egyik leszármazott,
Dénes Vilma nyugdíjas tanítónő, Végh Antal ükunokája
emlékezett a nagy elődről

22. ábra Születésének 200 éves évfordulója alkalmából
a Kovászna Megyei Művelődési Központ és a Haszmann Pál Múzeum vetélkedőt
szervezett a háromszéki általános iskolások számára